



Oriol Valgañón Barberà

Llicenciat en Història

Les colònies agrícoles i colonitzacions agràries de l'oest del Segrià: un paisatge desconegut i sorprenent, testimoni de la nostra història més recent

pàg. 6-14

RESUM

La zona regable del canal d'Aragó i Catalunya és una part força desconeguda i peculiar de la nostra comarca, on es pot observar com la mà de l'home ha estat capaç de transformar una zona erma en les grans extensions de vinya i cereal que la caracteritzen avui en dia. Les colònies agrícoles i les poblacions aixecades per l'Instituto Nacional de Colonización durant el segle xx, molt escasses a Catalunya, doten d'una certa entitat pròpia i una singularitat especial aquesta part del Segrià.

PARAULES CLAU

Plana, despoblació, canal d'Aragó i Catalunya, regadiu, colònies agrícoles, Instituto Nacional de Colonización.

ABSTRACT

The irrigation area of the canal of Aragón and Catalonia placed inside the Segria, is a part unknown and peculiar zone of our region, where it is possible to observe as the hand of the man has been capable of transforming a barren zone into the big extensions of grapevine and cereal that characterizes her nowadays. The agricultural colonies and the populations raised by the Instituto Nacional de Colonización during the 20th century, very scanty in Catalonia, provide with a certain entity and a special singularity to this zone of the Segria.

KEYWORDS

Plain, depopulation, canal of Aragón and Catalonia, irrigation, agricultural colonies, Instituto Nacional de Colonización.

INTRODUCCIÓ

La zona més occidental de la comarca del Segrià es caracteritza per ser una extensa plana, situada a redós de l'altiplà de la Cerdera i de la serra del Coscollar, on les colonitzacions agràries i el Canal d'Aragó i Catalunya han estat i continuen sent els protagonistes des de l'inici del segle xx fins als nostres dies.

Veurem com l'arribada de l'aigua i la mà de l'home han estat capaces de transformar un paisatge erm en una zona de gran riquesa agrícola, que juntament amb la construcció de pobla-

cions singulars, úniques a la província i en general a tot Catalunya, li confereixen una peculiaritat digna de ser descoberta.

Ens centrem en el territori comprès entre les poblacions de Raimat, Gimènells, Sucs i Pla de la Font. La concentració en tan pocs quilòmetres quadrats de tres colònies

agrícoles i tres pobles construïts per l'Institut Nacional de Colonització, li confereixen a aquesta part del Segrià la peculiaritat abans mencionada.

A més d'aquests nuclis de població construïts durant el segle xx també trobarem elements molt més antics, els quals ens demostraran que, tot i ser una zona difícil per a ser habitada abans de l'arribada de l'aigua, sempre ha tingut presència humana en major o menor mesura.

Malgrat no tenir grans monuments des del punt de vista patrimonial, aquesta zona té un interès majúscul per diverses raons:

- Conèixer les colònies agrícoles del primer terç del segle xx.
- Conèixer l'obra de l'Institut Nacional de Colonització a la nostra comarca.
- Veure la transformació paisatgística gràcies al canal d'Aragó i Catalunya.
- Analitzar la diferència de cultius entre colònies.
- Gaudir de vistes panoràmiques de la zona.

Vista la unitat paisatgística i de poblament d'aquesta zona, creiem que és possible la creació d'un itinerari turístic per conèixer tots aquests atractius. Us proposem prendre com a punt de partida la població de Raimat, nucli consolidat des del punt de vista turístic, gràcies a les seves bodegues. Situar l'inici de l'itinerari a Raimat també té la seva raó des del punt de vista cronològic, ja que posteriorment visitariem Santa Maria de Gimènells, Gimènells, Sucs-Suquets i per últim el Pla de la Font, la qual cosa ens servirà per veure l'evolució de les colònies i colonitzacions al llarg del segle xx.

La ruta, circular, tindria una llargada de 20 km, i tot i que en distància sigui un itinerari força curt, la visita es pot allargar durant una jornada sencera. La creació i consolidació d'un itinerari turístic per difondre aquesta zona de la comarca pot ser interessant per al desenvolupament turístic del Segrià.

ELS ANTECEDENTS HISTÒRICS I LA TRANSFORMACIÓ GRÀCIES A L'ARRIBADA DE L'AIGUA

Tota aquesta plana era, abans de l'arribada de l'aigua, un gran erm que havia quedat despoblat durant el segle XVIII. La pastura d'animals i la caça foren les úniques activitats que s'hi van dur a terme fins que l'arribada de l'aigua va canviar l'esdevenir d'aquesta zona. La climatologia rigorosa, la duresa del paisatge, caracteritzat pels matollars autòctons que encara es conserven a les falades de les serres i al capdamunt dels tossals, i la falta de grans cursos d'aigua ens ajuden a comprendre la dificultat històrica d'establir nuclis importants de poblament en aquesta àrea. Aquestes terres tingueren diversos propietaris després de la reconquesta cristiana, des de la família Desvalls a la Pia Almoina o el marquès d'Alfarràs, entre d'altres. Amb la construcció del canal, aquests erms començaren a ser atractius per alguns emprenedors de l'època, com Manuel Raventós, que decidiren adquirir aquestes grans finques per establir-hi les seves colònies agrícoles. Més tard, acabada la guerra civil, l'Institut Nacional de Colonització també es fixaria en aquesta plana per construir-hi els seus poblats de colonització, atès que hi havia moltes hectàrees de terra en mans de molt pocs propietaris, i el canal d'Aragó i Catalunya, que serví per a introduir el reg a tota la zona.

El paisatge començaria a canviar lentament per arribar a convertir-se en el que coneixem avui en dia, una zona d'una intensa producció agrícola, dominada pel cultiu de vinya de la finca de Raimat i pels grans camps de cereal de la zona de Sucs i Gimènells. Un gran nombre de séquies, embassaments i petits boscos de pins i de ribera completen actualment aquesta unitat paisatgística.

El canal d'Aragó i Catalunya en fou el principal element transformador. Aquesta infraestructura va ser llargament demandada pels habitants de la Llitera, comarca molt empobrida econòmicament, amb l'esperança de frenar-ne la despoblació. Els inicis d'aquesta infraestructura els hem de situar al segle XVIII, en temps de Carles III, tot i que no fou fins el 1896 i impulsat en gran mesura pel polític regeneracionista Joaquín Costa, que les obres foren una realitat. El canal va ser inaugurat oficialment per S. M. el rei Alfons XIII el dia 2 de març de 1906, tot i que no fou fins l'any 1910 que se'n finalitzaria la construcció (GARCIA I MATEU 2006: 23).

El canal té una longitud de 124 km i la seva zona d'influència abasta una superfície total de 104.850 hectàrees (GARCIA I MA-TEU 2006: 52). Pren les seves aigües del riu Ésera, un cop aquest ha superat l'embassament de Barasona, per desaiguar al riu Segre prop de la Granja d'Escarp. Quan arriba al límit amb Catalunya rep una aportació de la Noguera Ribagorçana a través d'un canal auxiliar de 5,6 km de longitud inaugurat l'any 1970.

COLÒNIES AGRÍCOLES

Raimat

Raimat és la primera colònia agrícola que es va establir en aquesta zona, impulsada l'any 1914 per Manuel Raventós (empresari, polític, escriptor i un dels grans impulsors de l'elaboració del cava al nostre país). L'any 1889, ja amb Manel Raventós al capdavant de l'empresa familiar Raventós i Codorniu de Sant Sadurní d'Anoia, les vendes començaren a incrementar-se, cosa que va obligar l'empresa a comprar raïm als pagesos de la comarca per les limitacions de producció que tenia la seva finca. Fou en aquest moment quan va començar a quallar la idea de comprar terres per poder cultivar el seu propi raïm.

Aquesta idea finalment es va materialitzar l'any 1914, data en la qual Raventós va fer de Raimat el seu gran projecte de vida. Va comprar 3.200 hectàrees de terres ermes, amb un cost d'un milió de pessetes, per convertir-les en el que són actualment, la plantació de vinya més gran d'Europa en mans d'un únic propietari. Avui en dia les hectàrees dedicades a la vinya s'han vist reduïdes aproximadament a la meitat, ja que la construcció d'infraestructures, la cessió de terrenys a la congregació dels Jesuïtes per a la construcció del col·legi Claver i la introducció de nous cultius han minvat l'extensió inicial de la finca dedicada a la vinya.

El fet que Raventós es fixés en aquesta zona tan allunyada del Penedès, es degué a una sèrie de factors que la feien molt atractiva per al projecte empresarial que tenia en ment. A part del canal d'Aragó i Catalunya, principal factor, també tingué molta importància en aquesta elecció la carretera Lleida-Osca i l'estació de ferrocarril ubicada a Raimat. Aquesta estació fou construïda a finals de segle XIX en virtut de l'acord al qual va arribar l'enginyer Sr. De Andrés, de la Compañía de Hierros del Norte amb la seva pròpia empresa per a construir aquest baixador i d'aquesta forma revalorar a l'alça aquesta finca que casualment era de la seva propietat. L'estació era un factor clau per a la sortida dels productes agrícoles de la zona (MARTÍ I NADAL 2000: 159-180).

Un altre punt a tenir en compte fou la distància de Raimat dels principals centres de producció vinícola de Catalunya. A la zona del Penedès, a final de segle XIX, es van desenvolupar importants moviments sindicals i associatius que, amb la crisi de la fil·loxera, van tenir com a conseqüència un període d'aldarulls i conflicti-

tat social. La relativa llunyania de Raimat d'aquestes zones conflictives, des del punt de vista laboral, fou un factor que Raventós va valorar molt positivament per a aixecar-hi la colònia. A més a més, Raventós, coneixedor del sector agrícola català, estava al dia de les colònies agrícoles que s'estaven establint a Catalunya a principi de segle XX i sobretot la del Castell del Remei, impulsada per Ignasi Girona, la qual es podria considerar com un antecedent de Raimat.

El 1918 Raventós va encarregar la construcció de les bodegues (primer edifici de formigó armat fet a Espanya), l'església i el poble per acollir els treballadors a l'arquitecte modernista, deixeble d'Antoni Gaudí, Joan Rubió i Bellver. Rubió gaudia d'una important reputació i coneixia molt bé el funcionament de les colònies industrials, ja que havia treballat amb Antoni Gaudí en la planificació de la Colònia Güell. Tot i això, Raventós no havia pensat en Rubió i Bellver per a la seva obra. Inicialment havia contactat amb Antoni Gaudí, però l'arquitecte reusenc va declinar l'oferta perquè estava immers en la construcció de la Sagrada Família, i fou ell qui li va recomanar el nom de Rubió i Bellver, deixeble seu.

Rubió i Bellver, per a la planificació de Raimat, es va inspirar en el moviment urbanístic sorgit a Anglaterra a principi de segle XX de les ciutats-jardí, i en les colònies agràries planificades per la Garden City Town Planing Association, que tenien una forma octogonal i s'organitzaven entorn d'una gran plaça central a partir de la qual sortien els vuit eixos de la població (MARTÍ I NADAL 2012: 171-183) (fig. 1).



Fig. 1 - Ortofotomapa de Raimat on s'aprecia la planificació en forma hexagonal de la població. Foto: Institut Cartogràfic de Catalunya

A la plaça central de Raimat es troba l'església modernista del Sagrat Cor. Consta d'una sola nau amb contraforts i petites capelles laterals que imiten els arcs parabòlics típics del modernisme. Del seu interior, en destaquen les bigues de formigó, els esgrafiats, els frescos del pintor Miquel Farré, les obres del mestre forjador serraller Jacint Cuyàs, també deixeble d'Antoni Gaudí, o les talles de Frederic Marès i de Josep Llimona. Al voltant de la plaça central hi ha els edificis de les escoles, l'antic, construït l'any 1920, i el nou, de la dècada dels cinquanta, el

frontó i una variada mostra d'escultures del prolífic artista de Santpedor Cinto Casanovas.

Per a realitzar l'obra faraònica de transformació de la finca de Raimat va caldre la construcció de més de 100 km de séquies per a dur l'aigua a tota la finca i a tots els embassaments de reg per a poder nodrir aquesta xarxa hídrica. El 1930, any de la mort de Manuel Raventós, es va veremar la primera collita de raïm de la finca. L'any 1925, cinc anys abans de la seva mort, Raventós havia dividit la finca en nou parts, vuit de les quals foren repartides entre els seus fills mentre que la novena, on situà la bodega i el poble, era comuna per a tots els germans (GRANÉ 2011: 74). En comptes de llegar tot el patrimoni a l'hereu, Raventós va repartir la finca entre tots els fills, amb la peculiaritat que en el moment de la verema tots ells havien de posar-se d'acord per utilitzar la bodega i comercialitzar el producte sota la marca familiar, per tal de mantenir l'empresa al llarg del temps (fig. 2).



Fig. 2 - Panoràmica sobre el Pla de Raimat. Foto: Oriol Valgañón

A Raimat és imprescindible fer una visita a la bodega, en la qual podrem gaudir de l'edifici històric de Rubió i Bellver i del nou edifici dissenyat per l'arquitecte Domingo Triay Darde, inaugurat l'any 1988, amb la singularitat que està construït sota una plantació de vinya.

L'any 1999 se signà un conveni entre la família Raventós i l'ajuntament de Lleida, mitjançant el qual es va acordar la cessió de vials, zones verdes, equipaments, infraestructures i serveis a la Paeria. El dia 4 de febrer de 2003, Raimat es convertiria en una Entitat Menor Descentralitzada dependent del municipi de Lleida.

Santa Maria de Gimenells

A mig camí entre Raimat i Gimenells se situa la colònia agrícola de Santa Maria de Gimenells, la segona a establir-se en aquesta zona. Santa Maria va ser impulsada pel patrici barceloní Ramon Albó Martí, i a diferència de Raimat, fou una colònia agrícola amb finalitats socials, la qual tenia com a objectiu la rehabilitació de joves condemnats a través del treball de la terra. Des de la seva època d'estudiant, Ramon Albó ja s'havia interessat pels temes carceraris. El 1895 fou nomenat cap del Patronat de nens i ado-

lescents presos, i el 1905 va escriure un assaig sobre la mateixa temàtica: *Corrección de la infancia delincuente*.

L'any 1928, amb tots aquests precedents, Ramon Albó creà l'Obra Tutelar Agrària, la qual va respondre a l'establiment dels Tribunals Tutelars de Menors. La implantació d'aquests organismes feia necessària la creació de centres per a l'acolliment i formació dels menors, i fou en aquest context que Ramon Albó construï les colònies agrícoles de Santa Maria del Vallès a Lliçà de Vall (Barcelona) i de Santa Maria de Gimenells al Segrià (Lleida) per proporcionar una sortida laboral als joves condemnats pels Tribunals Tutelars. Santa Maria del Vallès fou construïda en uns terrenys de la seva propietat, mentre que per a crear la colònia de Santa Maria de Gimenells va adquirir la finca al marquès d'Alfarràs amb fons propis i amb patrimoni de la seva esposa, Maria Bertran. Aquest personatge fou clau en la vida de Ramon Albó i la seva obra, ja que es bolcà en el projecte no sols econòmicament sinó també com a forma de vida (fig. 3).



Fig. 3 - Santa Maria de Gimenells. Foto: Oriol Valgañón

L'Obra Tutelar Agrària és encara avui la fundació propietària de Santa Maria de Gimenells i encara manté l'essència de l'època en què fou construïda. Al voltant de la plaça central hi trobarem els edificis de l'escola i altres dependències, la residència de la família Albó i un monument que commemora la figura del seu fundador (fig. 4).



Fig. 4 - Plaça de Santa Maria de Gimenells i monument en record a Ramon Albó. Foto: Oriol Valgañón

Suquets

L'última colònia agrícola (i en aquest cas també es podria considerar com a colònia industrial) de la zona està situada als afores del nucli de Sucs. Suquets, a diferència de les altres dues colònies que han perviscut en els nostres dies i sobretot Raimat, que ha estat un model d'èxit i prosperitat, va sucumbir a la modernitat i les seves instal·lacions resten pràcticament abandonades (fig. 5).



Fig. 5 - Panoràmica sobre Suquets. Foto: Oriol Valgañón

José Irigoyen Rahola (1911-1980) fou l'impulsor de la colònia. Es tractava d'un important empresari agrícola navarrès, molt ben situat dins del règim franquista després d'haver servit l'exèrcit colpista durant la Guerra Civil espanyola com a capità de requetés. A la primeria de la dècada dels anys quaranta va crear, en una finca de 723 hectàrees que va comprar, una indústria agrícola i un poble per allotjar-hi els treballadors (IRIGOYEN 2007). Dins d'aquesta colònia tothom treballava en el conreu i en l'envasat posterior dels productes, per la qual cosa es va convertir en un exemple d'agricultura integrada. Els productes eren envasats sota la marca Suquets i anaven des de llet d'ametlla, melmelades, llegums, etc., a múltiples conserves. Els seus productes van adquirir tanta fama que fins i tot eren exposats i venuts en algunes de les botigues de queviures més famoses de la Barcelona de l'època, les quals participaven en un concurs per veure quina era la que millor exposava en el seu aparador aquests productes.

Molts dels colons que van venir a Suquets provenien del poble de Doneztebe-Santesteban (situat al Pirineu navarrès), del qual era filla l'esposa d'Irigoyen. La vinguda d'aquests treballadors del nord fins a Lleida juntament amb altres famílies navarreses que ja residien a Lleida va fer que es creés una petita colònia navarresa a la ciutat de Lleida, la qual solia freqüentar l'important frontó on acudien els *pelotaris* més reconeguts de l'època (fig. 6).



Fig. 6 - Carrer de la colònia de Suquets amb les cases dels treballadors. Foto: Oriol Valgañón

José Irigoyen, un enamorat de l'aviació, va fer construir un camp d'aviació als seus terrenys, considerat el primer gran aeròdrom privat de Catalunya i un dels primers de tot l'Estat (AADD 2013: 8-11). Fou inaugurat l'any 1955 i servia bàsicament per als seus vols privats d'esbarjo o per a fer-hi exhibicions de vol. Avui dia encara resta dempeus l'hangar amb la torre de control enmig del que actualment és un gran camp de cereal (fig. 7).



Fig. 7 - Hangar i torre de control del camp d'aviació de Suquets. Foto: Oriol Valgañón

Dels edificis de la colònia destaquen la residència dels Irigoyen, que podem veure des de l'exterior i on es distingeix un frontó, tan típic de les poblacions del nord de la Península, i la capella, en la qual hi ha uns frescos del pintor Miquel Farré. L'entrada principal de l'església quedava dins del recinte residencial mentre que els treballadors tenien una petita entrada per l'absis, que quedava situat fora del recinte principal. A banda d'aquestes instal·lacions que hem anomenat, Suquets també comptava amb una escola, una plaça de braus, un forn, un dispensari mèdic i fins i tot amb un convent (figs. 8-9).



Fig. 8 - Capella de la residència dels Irigoyen. Foto: Oriol Valgañón



Fig. 9 - Entrada de la residència dels Irigoyen. Foto: Oriol Valgañón

L'any 1962, José Irigoyen Rahola fou condemnat per estafa i malversació de cabals públics a sis anys i sis mesos de presó. Tot i que un any més tard va ser indultat, aquest fet, junt amb la incapacitat d'adaptar el model de negoci a la incipient modernitat que estava apareixent a Espanya als anys seixanta, i la poca especialització de la seva indústria, va conduir la colònia a la ruïna. Suquets acabaria sent subhastada i canviant de titularitat.

LES COLONITZACIONS AGRÀRIES PLANIFICADES PER L'INSTITUTO NACIONAL DE COLONIZACION (INC)

L'Institut Nacional de Colonización es va crear l'octubre de 1939, un cop acabada la Guerra Civil, amb la finalitat de reformar el sector de l'agricultura després de la desastrosa situació en què havia quedat després de l'enfrontament bèl·lic, i per tal de preparar el país per al període d'autarquia que començava (fig. 10).



Fig. 10 - Logotip de l'Institut Nacional de Colonización. Foto: Autor desconegut

Aquest objectiu s'aconseguí mitjançant la construcció de séquies, embassaments, reparcel·lacions i la construcció de més de 300 noves poblacions al llarg i ample de la Península Ibèrica. La majoria d'aquests nous assentaments s'aixecaren al voltant de les conques dels grans rius espanyols, bàsicament a Andalusia, Extremadura, Castella la Manxa i l'Aragó, per aprofitar els cursos d'aigua per als nous regadius (CENTELLAS 2010: 109-126). A Catalunya sols se'n van construir quatre, tres dels quals se situen a la comarca del Segrià: Gimènells, Sucs i Pla de la Font, per aprofitar l'aigua del canal d'Aragó i Catalunya, fins a aquell moment molt infrautilitzat.

Les condicions que havien de tenir els futurs colons eren¹:

- Saber leer y escribir*
- Ser mayor de 23 años o licenciado en el ejército o menor de 50 años*
- Ser casado o viudo con hijos*
- Ser agricultor*
- Estar desprovisto de taras hereditarias fisiológicas o defectos físicos que imposibiliten o dificulten de manera notoria el trabajo agrícola*
- Poseer unas dotes de moralidad y buenas conductas aceptables*

Un cop acceptada la sol·licitud, se'ls entregava l'habitatge i un lot d'entre 4 i 8 hectàrees de superfície. Durant els primers cinc anys estaven tutelats per l'INC, el qual els proporcionava tota la matèria primera que necessitaven (adobs, llavors, animals per a treballar la terra, etc.). El cost d'aquests materials s'abonava mitjançant un cànon percentual sobre la producció. Un cop transcorreguts aquests cinc anys, els colons passaven a amortitzar la terra (entre quinze i vint anys) i l'habitatge (quaranta anys) a un interès del 3% anual (SÁNCHEZ 2011: 131-148). Quan es satisfia la quantitat total s'expedia el títol de propietat tant per a la terra com per a l'habitatge.

Gimènells

Els orígens de Gimènells es remunten al període islàmic. Després de la conquesta cristina, el lloc fou repoblat i lliurat al segle XIV a la família Desvalls. Després de la Guerra dels Segadors, Gimènells, com tota la zona, quedà despoblada. L'any 1928 Ramon Albó comprà bona part de la finca de Gimènells al marquès d'Alfarràs, Lluís Desvalls.

L'històric poblament l'hauríem de situar a 3 km de l'actual població, direcció Sucs, on trobem el castell de Gimènells. Aquest és l'únic testimoni del primitiu poblament de Gimènells. Situat sobre un turó, el castell es troba parcialment en runes, però conserva encara part de l'estructura, la qual està constituïda per tres subestructures. La torre quadrangular és d'època renaixentista, durant

¹ Tal com s'indica al *Proyecto de Colonización del Sector I: Suchs*, Arxiu Històric de Lleida, Instituto Nacional de Colonización, anys 1939-1978, Projecte número 93, novembre de 1947, document número 3, plec de condicions, Signatura 751.

la qual s'hauria fet una reforma del castell per tal de reconvertir-ne l'ús defensiu en residència, i és la part més visual de tot el conjunt. L'estructura que trobem al sud, que es podria remuntar al període islàmic, seria l'original i la més antiga. El tercer element podria datar del segle XIV i podria haver estat un celler (fig. 11).



Fig. 11 - Vista del castell de Gimennells. Foto: Oriol Valgañón

Des del turó tenim unes vistes privilegiades sobre el terme de Gimennells i Pla de la Font, així com de la plana de les comarques veïnes de la Llitera i el Baix Cinca a l'Aragó, o del Prepirineu i el Pirineu amb l'Aneto i la Maladeta dominant l'horitzó.

El poble nou de Gimennells fou conseqüència de la política transformadora de la terra endegada per l'Institut Nacional de Colonització. El 1943 es donà llum verda per a l'expropiació de terres al propietari de la finca, que no era cap altre que l'Obra Tutelar Agrària, per tal de construir-hi el poble i les noves terres de cultiu. Fou bastit sota les ordres de l'important arquitecte Alejandro de la Sota, que aconseguí l'any 1941 una plaça d'arquitecte a l'INC i que, com a tal, fou l'artífex de la planificació urbanística i creador de molts d'aquests nuclis. El dia 1 de juliol de 1947 s'inaugurà oficialment el poble de Gimennells.

En ser un nucli creat fa setanta anys, no hi trobarem edificis especialment significatius des del punt de vista arquitectònic (tot i que en destaca l'edifici de l'ajuntament), però tot el conjunt en si és un gran testimoni històric sobre aquesta època de postguerra. De Gimennells, en destaca el que fou el Centro Tecnológico de Colonización, situat als afores del poble, des del qual es dirigia tota la política agrària d'aquesta zona. Aquest conjunt albergava les oficines de l'INC, les residències dels enginyers, els magatzems, la sala d'experimentació, les vaqueries, etc. Avui dia l'IRTA (Institut de Recerca i Tecnologia Agroalimentàries) n'ocupa part de les instal·lacions (fig. 12).



Fig. 12 - Centro Tecnológico de Colonización als afores de Gimennells. Foto: Oriol Valgañón

Fins l'any 1991 Gimennells va dependre del municipi d'Alpicat, any en el qual se'n segregà i es creà el nou municipi de Gimennells i Pla de la Font, que aplega les dues poblacions.

Sucs

Situat a 6 km de Gimennells trobem Sucs. De la històrica població de Sucs, en trobem els testimonis al turó del Vilot, els quals ens demostren com el poblament d'aquest indret es remunta molts segles enrere. Els orígens, igual que a Gimennells, es podrien situar durant el període islàmic, ja que el castell, o torre defensiva, situat al cim del turó del Vilot seria d'origen àrab. Després de la reconquesta, el terme de Sucs tingué diferents propietaris fins que l'adquirí l'important família burgesa dels Montanyana l'any 1320. Després de la mort de Pere de Montanyana i de diversos conflictes per la seva herència, el Capítol de Lleida va adquirir les terres per lliurar-les a la Pia Almoïna, que en seria la propietària fins a la desamortització de 1835 (GONZÁLEZ *et al.* 1991: 33). Igual que tota la zona, Sucs va quedar despoblat durant el segle XVII i no fou fins que l'Institut Nacional de Colonización va comprar la finca per aixecar-hi el nou poble que Sucs no tornà a reviure.

En el turó del Vilot destaquen els fonaments de l'antiga església de Sant Miquel, del castell o torre defensiva i tres sitges d'origen medieval. Les restes del castell són situades al capdamunt del turó i sembla ser que serien d'origen àrab, malgrat que fou reaprofitat i reconstruït després de la reconquesta cristiana. Tot i que és conegut com a castell, possiblement es tractava d'una petita torre defensiva. L'estructura que veiem avui dia és una construcció de planta quadrangular, la qual està parcialment coberta amb una volta de canó. En una cota inferior hi trobem els fonaments de l'antiga església de Sant Miquel, temple romànic del segle XII, d'una sola nau, absis i una petita capella adossada a aquest últim. L'entrada principal es trobava situada al lateral oposat a la capella (fig. 13).

Repertides pel recinte del Vilot trobem tres sitges de la mateixa



Fig. 13 - Restes de l'església romànica de Sant Miquel de Sucs. Foto: Oriol Valgañón

època. Igual que des del castell de Gimènells, des del turó del Vilot també veureu les planes de la comarca aragonesa de la Llitera, part del terme municipal del poble d'Almacelles i petits boscos de pins, plantats en les campanyes de replantacions forestals dutes a terme durant la dictadura franquista, amb els Pirineus com a teló de fons. Des d'aquest punt, és fàcil entendre l'urbanisme de les poblacions de colonització, ja que la vista sobre Sucs és esplèndida (fig. 14).



Fig. 14 - Vistes sobre la població nova de Sucs. Foto: Oriol Valgañón

L'any 1944 l'Institut Nacional de Colonización va comprar la finca a la societat Agrícola de Sucs SA per aixecar-hi el nou poble de Sucs. L'urbanisme actual i l'estètica dels edificis segueixen el mateix patró que els dels altres pobles de colonització, entre els quals destaca l'església parroquial de l'Assumpció. Tant el poble com l'església parroquial són obres de José Borobio (fig. 15).



Fig. 15 - Església de Nostra Senyora de l'Assumpció a Sucs, de l'arquitecte José Borobio. Foto: Oriol Valgañón

Pla de la Font

Pla de la Font és l'última de les colonitzacions que l'Institut Nacional de Colonización va construir en la part catalana de la zona del canal d'Aragó i Catalunya. Fou iniciada el 1959 i s'inaugurà oficialment dos anys més tard, el 1961. La planificació de la població segueix el mateix model que la de Sucs i de Gimènells, tot i que amb algunes diferències (fig. 16-17).



Fig. 16 - Detall de la plaça i l'església de Pla de la Font. Foto: Oriol Valgañón



Fig. 17 - Monument commemoratiu de la inauguració de Pla de la Font. Foto: Oriol Valgañón

La principal la trobem a la plaça, molt més gran i exuberant que les de Sucs i Gimènells, però que deixa de funcionar com a punt neuràlgic de la vida de la població per passar a convertir-se en un mer element paisatgístic. Pel que fa a l'arquitectura, les construccions oficials són molt més humils des del punt de vista arquitectònic i decoratiu (AADD 2013: 3-5). Com a curiositat, cal ressaltar que en la façana de l'ajuntament, encara avui en dia, podem observar-hi l'escut preconstitucional. L'arquitecte responsable de Pla de la Font fou també José Borobio.

A 4 km de Pla de la Font i ja dins de la comunitat autònoma d'Aragó hi trobem Vencilló, una quarta població construïda per l'INC en la zona del canal d'Aragó i Catalunya. Vencilló fou construït l'any 1961 per l'arquitecte Manuel Jiménez Varea i és molt similar, quant a la planificació urbanística i l'arquitectura, a la de Pla de la Font.

BIBLIOGRAFIA

AADD (2013): Autors diversos, «Almacelles i l'aviació», *Lo Vilot*, 53, p. 8-11.

CENTELLAS (2010): Miguel Centellas, «Los pueblos de colonización de la administración franquista en la España rural», *P+C Proyecto y Ciudad*, 1, p. 109-126.

GARCÍA I MATEU (2006): F. García i J. J. Mateu, *Conmemoración del centenario del Canal de Aragón y Cataluña, 1999-2006*, Saragossa, Ed. Comunidad General de Regantes del Canal de Aragón y Cataluña.

GONZÁLEZ *et al.* (1991): Joan Ramon González, Dolors Visa, Victor Bretón, Rosario Vigueria i Juanjo Garra, *Cròniques de Sucs*, Lleida, Ajuntament de Lleida.

GRANÉ (2011): Francesc Grané, *El fil invisible: Maria Raventós i Fatjó*, Barcelona, Edimurtra.

IRIGOYEN (2007): José Irigoyen, «El Horizonte Artificial». [Consulta: 2 de març de 2016]. En línia: http://filmotech.com/V2/ES/FX_FichaPellicula.asp?ID=1731

MARTÍ I NADAL (2000): Jordi Martí-Henneberg i Francesc Nadal Piqué, «El proyecto colonizador de Raimat: la formación de un viñedo (1914-1948)», *Historia agraria*, 22, p. 159-180.

MARTÍ I NADAL (2012): Jordi Martí-Henneberg i Francesc Nadal Piqué, «Cambio agrario y paisaje vitivinícola en la Cataluña occidental durante el primer tercio del siglo XX: la creación moderna del poblado de Raimat», *Eria*, 88, p. 171-183.

SÁNCHEZ (2011): Ismael Sánchez Expósito, «Vegaviana (España), la experiencia de la colonización y la creación de una identidad social», *Etnicex*, 2, p. 131-148.